

Inclusieve kunst in de praktijk

“Alles wat uit handen wordt genomen is verloren competentie”

Het tweede deel van het project Kunst Inclusief werd afgesloten met een inspirerende studiedag. Thema's als samenwerking tussen zorgateliers en kunstcentra, een goede mix tussen instructief en actief leren, weghalen van drempels en opengooien van deuren passeerden de revue. Maar ook werd het thema inclusieve kunst in de workshops, optredens en discussies ter plaatse in de praktijk gebracht. Alle aanwezigen - professionals, studenten én deelnemers - waren die dag actor.

“Liefde is als een pannenkoek: hij moet aan twee kanten gebakken zijn.” Met een try-out van de voorstelling *Proeven van liefde* door theatergezelschap De Eenhoorn werd de studiedag Kunst Inclusief op 14 oktober sfeervol geopend. Deze dag bracht organisatoren, onderzoekers, studenten, deelnemers, kunstbegeleiders en -docenten van zorgateliers en kunstcentra en andere geïnteresseerden samen rond het thema kunst en participatie van



Kansen in kunst, Kunst door mensen met speciale wensen

In dit boek worden de resultaten van het project Kunst Inclusief op een rijtje gezet. De beschrijvende hoofdstukken en inspirerende essays bieden handreikingen om kunstparticipatie van mensen met een beperking te bevorderen. Een must voor alle

professionals in zorgateliers en centra voor de kunsten, maar ook voor managers, bestuurders, beleidsmakers en andere medewerkers in de zorg- en kunstsector. Het boek eindigt met de woorden: “We hopen dat onze droom van inclusieve kunst gecontinueerd, verder vormgegeven en nagejaagd zal worden. Zodat iedereen kan genieten van bijzondere mensen en bijzondere kunst: een levenselixir dat zo zoet is als honing!”
Prijs: € 18,50

mensen met een beperking. Omdat de studiedag plaatsvond in een groot en druk schoolgebouw van de Hogeschool Utrecht, was de organisatie een ware uitdaging. Toch liep alles, mede dankzij de enthousiaste inzet van studenten, op rolletjes.

Drie Ontwikkelwerkplaatsen

Op de studiedag werden in presentaties, workshops en een slotdialoog de resultaten besproken van het tweede deel van het project Kunst Inclusief, een initiatief van Special Arts, de Hogeschool Utrecht en de Hogeschool Arnhem Nijmegen. Het eerste deel, afgerond in 2009, bestond uit een onderzoek naar de kunstparticipatie van mensen met een verstandelijke en/of psychische beperking. Belangrijke uitkomsten daarvan waren dat slechts één procent van de cursisten in centra voor de kunsten een beperking heeft, er nauwelijks samenwerking is tussen deze centra en zorgateliers en dat er aan beide kanten behoefte bestaat aan expertisevergroting.

Het tweede deel van Kunst Inclusief kreeg een meer praktische insteek. In de Ontwikkelwerkplaatsen Den Haag, Nijmegen en Amersfoort werd het afgelopen jaar geëxperimenteerd met samenwerking tussen centra voor de kunsten en ateliers van zorginstellingen. Het doel was te onderzoeken hoe de kunstcentra toegankelijker gemaakt kunnen worden voor mensen met een beperking. Daarnaast was de bedoeling dat het project leerinstrumenten, technieken en methoden op zou leveren voor de professionalisering van kunstbegeleiders en -docenten.

Actief meedoen

“Het atelier is als een elektrische deken, die nagloeit als de stekker er om half vijf uitgaat.”



De voorstelling
Proeven van liefde door
 theatergezelschap De Eenhoorn

Vincent is regelmatig te vinden in Anders Bekeken, een kunstatelier voor mensen met een psychiatrische achtergrond dat onderdeel uitmaakte van de Ontwikkelwerkplaats Den Haag. Hij en andere deelnemers verlieten dit veilige atelier om een 'gewone' cursus te volgen bij kunstcentrum het Koorenhuis. Op de studiedag vertelde hij over zijn ervaringen.

Volgens Toinette Loeffen, naast projectleider van Kunst Inclusief facilitator van de Haagse Ontwikkelwerkplaats, richtte het onderzoek zich daar vooral op de beeldvorming. "De deelnemers vonden dat anderen te veel voor hen bepalen hoe zij zich moeten ontwikkelen. We hebben bekeken welke drempels zij ervaren en wat er nodig is om actief mee te kunnen doen." De deelnemers van atelier Anders Bekeken werkten zelf mee aan het onderzoek en aan de productie van een verhalenbundel. Loeffen: "De vraag was steeds of hun beperking nou wel of niet benoemd moest worden. Dat spanningsveld maakte het proces arbeidsintensief."

"Als je je gesteund voelt, neemt dat het grootste deel van je angst weg." Vincent sprak vóór de aanvang van de schildercursus die hij wilde

volgen, met de docent over zijn psychische beperkingen. "Ik vind het moeilijk me lang te concentreren en om te gaan met druk." De andere cursisten wisten van niks en Vincent vond het plezierig om gewoon een van hen te zijn. "Veel mensen met psychische problemen zijn bang om ergens aan te beginnen en doen vervolgens niks. Ik weet nu dat ik het kan, dat stimuleert me om verder te gaan."

Voor een andere deelnemster bleek het meedoen aan een reguliere cursus toch te zwaar. Ergens op een bepaalde tijd moeten zijn en moeten presteren gaf haar te veel druk. De kunstdocent vond haar echter zo getalenteerd dat ze voorstelde haar thuis te begeleiden wanneer het uitkwam. Loeffen: "Ondersteuning op maat is heel belangrijk."

Gesloten en open vragen

De Ontwikkelwerkplaats Nijmegen richtte zich onder meer op leerondersteuning bij de kunstzinnige ontwikkeling van mensen met een beperking: hoe leren zij en wat hebben kunstbegeleiders nodig om hen te laten leren? In Kunstatelier Matisse (Wijchen) en Atelier 23 (Arnhem) werd gefilmd hoe kunstbegeleiders te werk gaan. Deze beelden werkten als een

Verdwalen in verhalen... van mensen met speciale wensen



In deze verhalenbundel, kleurig geïllustreerd met kunstwerken, vertellen deelnemers van de ateliers Anders Bekeken en De Kunstvlieg in Den Haag zelf hoe zij mee willen doen aan kunstbeoefening en welke hobbels ze daarvoor moeten nemen. De bundel nodigt professionals uit om van gedachten te wisselen over inzichten die de verhalenvertellers naar voren brengen en zich af te vragen hoe deze verhalen aansluiten bij hun eigen overtuigingen, meningen en opvattingen. Van daaruit kunnen ze hun dagelijkse routines loslaten, experimenteerruimte nemen en de deelnemer in de gelegenheid stellen zijn eigen expressie zonder interventies van buitenaf tot ontwikkeling te laten komen.
Prijs: € 12,50

spiegel. "We stelden voortdurend gesloten vragen", was een belangrijke conclusie.

De film maakte pijnlijk zichtbaar dat kunstbegeleiders geneigd zijn veel voor te kauwen. Facilitator Martha van Biene: "Alles wat wij uit handen nemen is verloren competentie. Door anders te begeleiden en beter aan te sluiten bij de voorkennis van de deelnemer, kan ook iemand met een beperking zich ontwikkelen." Een goede mix van instructief en actief leren is volgens haar wenselijk. "Bij instructie maak je de omgeving voorspelbaar, bij actief leren laat je mensen zelf nadenken en

naar een oplossing zoeken. Door open vragen te stellen, zet je de ander in zijn kracht."

Stap voor stap

In de Ontwikkelwerkplaats Amersfoort lag de nadruk op verbetering van in-, door- en uitstroommogelijkheden. "We wilden heel graag een pilot voor mensen met en zonder beperking", vertelt facilitator Paola de Bruijn, "maar dat bleek op korte termijn niet te realiseren." Wel volgden deelnemers van de zorgateliers Jans Pakhuys en De Elleboog cursussen bij Scholen in de Kunst. Dat ging in stapjes. "Ze hebben eerst kennis gemaakt met het gebouw en de docenten en werden ondersteund door hun begeleiders. Pas na enkele keren ging een aantal van hen zelfstandig naar de cursus."

Voor volledige participatie moeten nog wel wat slagen gemaakt worden, denkt De Bruijn. Daarbij draait het volgens haar vooral om aandacht voor elkaar. "Aandacht kost tijd en ruimte, daar is een groot deel van de maatschappij en dus ook het reguliere kunstcircuit nog niet op ingericht." Niet dat ze pessimistisch is over de samenwerking tussen zorgateliers en centra voor de kunsten. "Als je weet van elkaars werk en bereid bent om samen te werken, vind je elkaar wel." Op de studiedag sloot ze haar verhaal af met een dringend verzoek: "Laat het niet bij idealen blijven, maar zet de deur letterlijk open voor alle mensen."



Lunch en vermaak tijdens de
studiedag Kunst Inclusief

Na de presentaties van de Ontwikkelwerkplaatsen waren er verschillende workshops, waarin bezoekers discussieerden, zelf de kwast ter hand namen of hun heupen los schudden op Antilliaanse muziek. In de workshop *Portretje Speciaal* bijvoorbeeld werden onder het motto 'Kunst is voedsel voor de geest' portretten geschilderd op servetten, in combinatie met iemands lievelingseten. Later die middag nam Klaaske de Vos, directeur van Special Arts en zelf deelnemer van de workshop, de bijzondere servetten aangenaam verrast in ontvangst.

Kansen in de kunst

Na de lunch, die werd opgevrolijkt met muziek van de popband Jukebox, kreeg Jan Jaap Knol van het Fonds voor Cultuurparticipatie een eerste exemplaar van de publicatie *Kansen in kunst* aangeboden. Het boek is één van de vier producten van het project Kunst Inclusief, naast een dvd, dialoogspeel en verhalenbundel (zie kaders). Knol noemde kunstparticipatie belangrijk voor de gehele samenleving. "Kunst is iets voor alle mensen. We hebben allemaal een onuitroeibare neiging om over het leven na te denken en onze gedachten in verhalen of beelden te uiten."

Hoe kunnen we tegemoetkomen aan de wensen van mensen met speciale wensen, zodat ook zij meer gaan deelnemen aan reguliere kunstfaciliteiten? Volgens Knol is vooral inspiratie belangrijk, maar ook onderzoek, ontwikkelen van methodieken en last but not least geld voor



Jan Jaap Knol van het Fonds voor Cultuurparticipatie neemt van Klaaske de Vos de producten van Kunst Inclusief in ontvangst

projecten die kunstparticipatie van mensen met een beperking stimuleren. In de slotdialoog, op humoristische wijze geleid door de Vlaamse acteur Stefan Perceval, werd een aantal wensen nog eens onderstreept door deelnemers, kunstbegeleiders en beleidsmakers: luisteren naar de behoeften van deelnemers, vergroten van de toegankelijkheid, vooroordelen opzij zetten, aandacht besteden aan diversiteit in het kunstonderwijs, fondsen inzetten voor innovatie en de producten van deelnemers laten zien. Één van hen verwoordde het zo: "Geen woorden maar daden! Zoek de samenwerking op! Begin ergens, dan komt de ontwikkeling vanzelf."

José Vorstenbosch

Dvd Leren van beelden

Deze film over instructief en actief leren, gemaakt door Albert Sanders en Marianne Kooijman, kwam tot stand in samenwerking met Kunststelier Matisse in Wijchen en Atelier 23 in Arnhem. Rekening houden met het tempo, de eigenaardigheden, interesses en talenten van de deelnemer om hem in zijn leerproces te coachen, blijkt voor kunstbegeleiders steeds weer een uitdaging. Daarnaast helpt het weglaten van abstracties, ofwel chunken, door relevante informatie op te delen in kleinere betekenisvolle elementen. Alles wat uit handen wordt genomen is verloren competentie, zo luidt de achterliggende gedachte van de film. Prijs: € 7,50

Dialoogspeel 'De jacht en het wachten...' De kunst van het tweegesprek



"Om daadwerkelijk van kunstparticipatie te kunnen spreken, zal het nodig zijn dat de kunstbegeleider zijn eigen mening opschort en dat hij niet invult, maar aanvult waar wenselijk", aldus de makers van het spel. De dialoogkaarten zijn afgeleid van verhalen van deelnemers van Kunst Inclusief. Iedere kaart bevat originele tekstfragmenten en een set vragen. Deelnemers en

kunstbegeleiders kunnen daarmee samen aan de slag. De vragen zijn erop gericht om de deelnemer in de gelegenheid te stellen zijn eigen kracht aan te wenden, terwijl de begeleider tegelijkertijd zijn competenties ontwikkelt.

Prijs: € 12,50